

	ECONOMIES' HORIZONS Економічні горизонти DOI: doi.org/10.31499/2616-5236 Homepage: http://eh.udpu.edu.ua		ISSN 2522-9273 (print) 2616-5236 (online)
---	--	---	--

UDC: 332.122:338.43

DOI: [10.31499/2616-5236.4\(26\).2023.291790](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(26).2023.291790)

Tetyana Zinchuk, Polissia National University

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of International Economic Relations and European Integration

Iryna Abramova, Polissia National University

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СТАЛОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ ДЕКОМПОЗИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ) CONCEPTUALIZATION OF SUSTAINABILITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES (USING THE DECOMPOSITION MODEL)

Анотація. Мета статті – розробка концептуального підходу та обґрунтування ключових засад сталості територіальних громад через призму декомпозиційної моделі. У статті висвітлено проблеми територіальних громад, які мають найзначущіший вплив у досягненні Цілей сталого розвитку (ЦСР). Аргументовано наявність методологічних протиріч щодо реалізації концепції сталого розвитку в умовах територіальних громад. Детерміновано необхідність концептуалізації ключових засад сталості територіальних громад. Побудовано та функціонально поглиблено контекстну декомпозиційну діаграму моделі сталої територіальної громади. Доведено, що стала громада, це громада, яка постійно перебуває у пошуку рівноваги між різними сферами життя для задоволення потреб населення та досягнення гармонійного розвитку між економічною, соціальною та екологічною складовими, що сприяє виконанню ЦСР та дозволяє досягати очікуваних результатів.

Abstract. The purpose of the article is to develop a conceptual approach and justify the key principles of sustainability of territorial communities through the prism of the decomposition model. The achievement of the set goal was facilitated by the use of methods: system analysis - to build contextual and decomposition diagrams of the functional model of a sustainable territorial community; abstract-logical – for describing the sequence of processes in the functional model of the IDEF0 diagram and formulating conclusions regarding the key principles of community sustainability. The article highlights the problems of territorial

communities, which have the most significant influence in achieving the Sustainable Development Goals (SDGs). The presence of methodological contradictions regarding the implementation of the concept of sustainable development in the conditions of territorial communities is argued. The necessity of conceptualizing the key principles of sustainability of territorial communities has been determined. The contextual decomposition diagram of the sustainable territorial community model was built and functionally deepened. It has been proven that a mature community is a community that is constantly in search of balance between different spheres of life to meet the needs of the population and achieve harmonious development between economic, social and ecological components, which contributes to the implementation of the Central Development Goals and allows achieving the expected results.

Key words: *sustainable community, sustainable development, context diagram, decomposition diagram, functional model*

Ключові слова: *стала громада, сталий розвиток, контекстна діаграма, декомпозиційна діаграма, функціональна модель*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Реформа децентралізації дала поштовх до якісних змін в системі територіальної організації влади і управління. Органи місцевого самоврядування отримали широке коло повноважень, додаткові джерела фінансових ресурсів і самостійність у прийнятті рішень щодо управління територіальними громадами за для забезпечення їх сталості. Вперше за уся історію незалежної України розвиток громад став справою самих громад, тобто громади з об'єктів управління перетворилися на повноцінних суб'єктів управління власним поступом.

Ключові принципи сталості були започатковані Другою Європейською хартією міст у 2008 р., а на саміті ООН у 2015 р. було окреслено 17 Цілей сталого розвитку до 2030 р. [1]. Україна, як і інші країни-члени ООН, долучилася до

процесу досягнення Цілей сталого розвитку. У національній Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» [2], пізніше – в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [3] пріоритетом було визнано забезпечення гідних умов та якості життя населення територіальних громад без шкоди для майбутніх поколінь.

Попри певні позитивні зрушення соціально-економічного характеру, які розпочалися в громадах, широкомасштабна війна України з РФ внесла свої корективи у їх розвиток. Низка громад опинилася під російською окупацією, на інших територіях дотепер тривають активні бойові дії. Незважаючи на наявні виклики, ключовим завданням органів місцевого самоврядування залишається не лише підтримка життєдіяльності громад, але й реалізація ЦСР, що свідчить про необхідність проведення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми сталості не є новими у науковій літературі. Зокрема, як вважає Кравченко Т. «відповідно до концепції сталого розвитку прогрес має відбуватися без шкоди для довкілля, економічні та соціальні процеси не мають руйнувати природного середовища, оскільки ефект від деструктивних дій на довкілля в підсумку призводить до знищення цивілізації як такої» [4, с.110]. Науковець зауважує, що сталість дозволяє краще зрозуміти взаємозв'язок між різними аспектами життя суспільства та їх вплив як на сьогодення, так і на майбутні покоління [5, с.152]. Окрім того, автор наголошує, що сталий розвиток є керованим процесом, який можна моделювати та прогнозувати за допомогою інформаційних систем [6].

Інші вчені, серед яких Іртищева І., Стегней М. наполягають на тому, що у центрі сталого розвитку повинні лежати потреби й інтереси кожної окремої людини. Науковці стверджують: «Інноваційний характер розвитку повинен охоплювати досягнення науково-технічного прогресу, ефективні соціально-економічні та екологічні технології. Весь накопичений потенціал, зокрема людський, виробничий, технологічний, необхідно спрямовувати на формування сприятливого середовища життя» [7].

Доповнює значення сутності сталого розвитку якісними змінами, які відбуваються згідно з принципами ефективного

демократичного управління Парамзіна Т., яка стверджує, що основним завданням сталого розвитку є задоволення людських потреб за умови збереження і відновлення довкілля для нинішнього та наступних поколінь» [8]. Поділяє цю думку й стверджує, що сталий розвиток базується на системі взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного довкілля тощо Васильєва О. [9]. Продовженням даних тверджень можуть слугувати дослідження науковця Матвеева О., де сталість представлено у формі класичної тріади компонентів – екологічної, економічної та соціальної, що мають однаково важливе значення для формування безпечності, стійкості та збалансованості процесів еволюційного розвитку територіальних систем [10].

На противагу попереднім дослідженням, праці Чикаренка І. вказують на те, що термін «сталий розвиток» містить певні протиріччя. Науковець вважає, що «передумовою розвитку є відсутність сталості, і, у той же час, динамічна нерівновага є джерелом розвитку» [11]. Автор Циклаурі О. вважає «сталість» новою парадигмою ухвалення рішень для всіх секторів суспільства. Дослідник доводить, що вона базується на кращому розумінні складного взаємозв'язку між економічними, соціальними аспектами життя

суспільства та довіллям, а також наявністю взаємозв'язку між рішеннями, які приймаються сьогодні, на майбутні покоління [12]. Аналіз наукових праць дає підстави стверджувати про наявність методологічних протиріч щодо ключових засад сталості територіальних громад, що детермінує необхідність їх концептуалізації.

Формулювання мети статті.

Мета статті – розробка концептуального підходу та обґрунтування ключових засад сталості територіальних громад через призму декомпозиційної моделі. Досягненню поставленої мети сприяло використання методів: системного аналізу – для побудови контекстної та декомпозиційної діаграм функціональної моделі сталої територіальної громади; абстрактно-логічного – для опису послідовності процесів у функціональній моделі діаграми IDEF0 й формулювання висновків щодо ключових засад сталості громад.

Виклад основного матеріалу.

Нестабільність та невизначеність сучасного світу ставить перед місцевими органами влади конкретне завдання – забезпечити сталість громад. Водночас відсутність чітких характеристик ключових засад їх сталості породжує невизначеність й неоднозначність цього процесу. Концептуалізація дозволить нівелювати неточності й неоднозначності у тлумаченні, сформулювати функціональний вимір, визначити цілі та завдання на шляху до сталості громад.

Припускаємо, що стала громада не перебуває у певному застиглому стані, а навпаки постійно знаходиться у пошуку рівноваги між різними сферами життя, а отже виконує певні функції, які дозволяють їй досягати очікуваних результатів. З огляду на сформульовану гіпотезу вбачаємо доцільним побудувати функціональну модель сталої територіальної громади, яка б відобразила ключові процеси, що у ній відбуваються. Це дозволяє зробити функціональну модель IDEF0, яка описує функції системи, шляхи досягнення поставлених цілей, процеси, що у ній відбуваються та взаємозв'язок між ними [13]. Побудову моделі виконаємо за допомогою програми VPwin 4.1.

Оскільки модель являє собою складну організаційну структуру формулювання декомпозиції її цілей та завдань здійснюється у кілька етапів. На першому етапі функції моделі описуються без деталей у вигляді контекстної діаграми, на другому – вони деталізуються у вигляді діаграми декомпозиції контекстної діаграми та/або кожного функціонального блоку. Контекстна діаграма функціональної моделі сталої громади передбачає наявність наступних компонентів: блоку, який інформує про її функціональне призначення; вхідних та вихідних величин у вигляді стрілок (дуг), які інформують про зв'язок системи з оточуючим середовищем. Для даної моделі функціональний блок спрямований на концептуалізацію, тобто осмислення, моделі

функціонування сталої громади. Дуги – це ресурси, інструменти та

суб'єкти, які сприяють досягненню поставлених цілей (рис. 1).

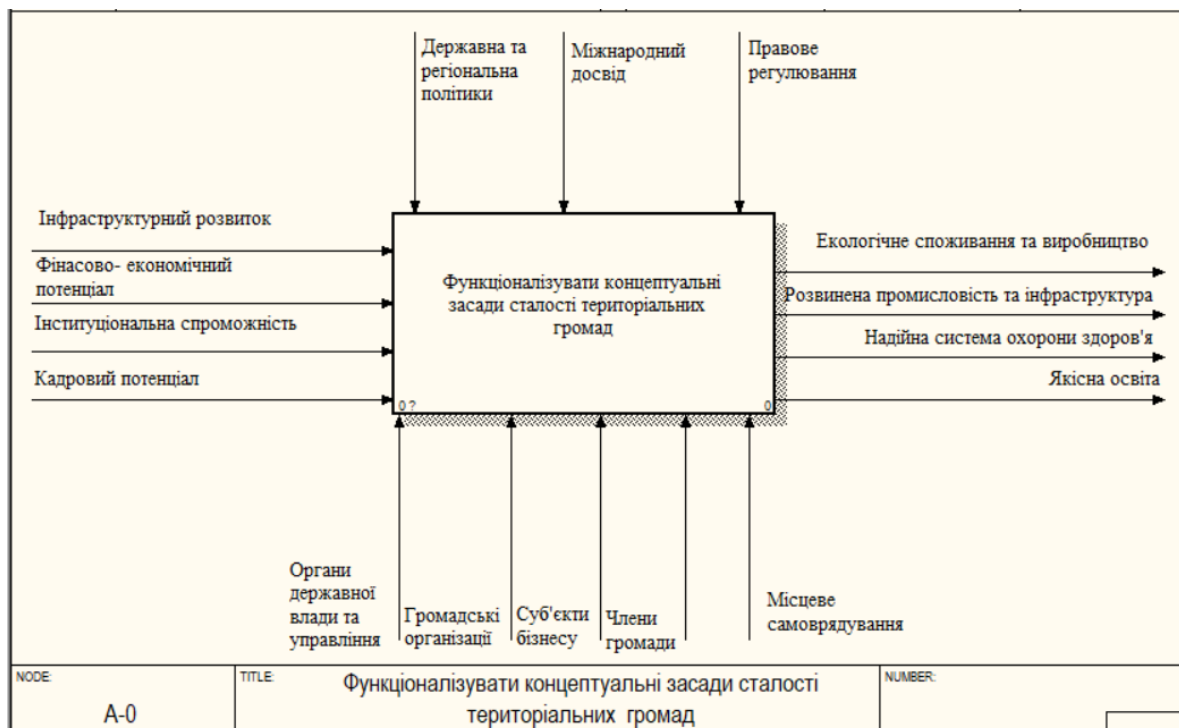

Рис. 1. Контекстна діаграма функціональної моделі сталої територіальної громади

Джерело: власні дослідження.

Вхідними компонентами сталості територіальних громад є наявний інфраструктурний розвиток, фінансово-економічний потенціал, інституційна спроможність та кадровий потенціал. Інфраструктуру територіальних громад традиційно поділяють на виробничу та соціальну [14]. Виробнича інфраструктура, яка охоплює транспортну, житлово-комунальну, підприємницьку та інші сфери життя громади, є основою для її економічного поступу. Соціальна інфраструктура, яка складається з медичної, соціальної, освітньої, культурної та інших сфер, має виключну вагу для забезпечення комфортного та якісного проживання в громаді.

Фінансово-економічний потенціал характеризує наявні та потенційні можливості громади залучати фінансові ресурси для свого розвитку. На думку В. Булавинець та Н. Карпишин, «якщо фінансовий потенціал територіальної громади низький, то це означає, що вона характеризується обмеженими можливостями щодо залучення фінансових ресурсів» [15]. Саме тому функціонувати на засадах сталості можуть ті громади, які мають не лише достатні обсяги наявних ресурсів, а й потенціал для їх залучення.

Інституційна спроможність територіальних органів влади передбачає якісне надання на законних підставах з урахуванням покладених на них повноважень та

наявних ресурсів послуг мешканцям громад. В ході реформи децентралізації органи місцевого самоврядування отримали додаткове коло повноважень, обсяги фінансових ресурсів та самостійність у прийнятті рішень, що фактично перетворило їх на повноцінних суб'єктів управління і підсилило інституційну спроможність. Сталість громад є можливою за умови належного виконання органами місцевого самоврядування покладених на них функцій.

Питання кадрового потенціалу є одним із ключовим для сталого функціонування територіальних громад. Важливо враховувати не лише наявність кваліфікованих кадрів у громаді, а потенціал для їх оновлення, навчання, підвищення кваліфікації тощо. Оскільки кадрове забезпечення напряму пов'язано з людським ресурсом, сталість або позитивний приріст населення громад набуває особливої актуальності у сучасних умовах. Воєнні дії, тимчасова окупація українських територій вплинули на міграційні процеси як всередині країни, так і змусили частину населення виїхати закордон, що порушило природні процеси динаміки людських ресурсів в громадах.

Побудова функціональної моделі сталої територіальної громади детермінувала необхідність виокремлення вхідних елементів системи, які забезпечують керування нею й елементів, які створюють підґрунтя для ефективною реалізації управлінської функції. До суб'єктів

управління віднесено органи державної влади й місцевого самоврядування, громадські організації, представників бізнесу і членів громади. Зарубіжний досвід доводить позитивний вплив партисипативних підходів до управління територіальними громадами. Партисипація передбачає участь різних суспільних груп, бізнесу, окремих представників громад у прийнятті та реалізації рішень щодо функціонування громад, а також у здійсненні контролю за їх виконанням [16]. Основою для здійснення управлінських функцій є ключові засади державної та регіональної політики, інституційно-правове регулювання й міжнародний досвід. Вихідними компонентами побудованої моделі є цілі, яких очікуємо досягти від сталого функціонування територіальних громад. З огляду на Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року вважаємо, що екологічне споживання і виробництво, розвинена промисловість та інфраструктура, надійна система охорони здоров'я, якісна освіта є пріоритетними для територіальних громад.

Декомпозиційна діаграма функціональної моделі сталої територіальної громади містить блоки, які інформують про завдання, які слід виконати для досягнення поставленої у контекстній діаграмі мети. Нумерація блоків відповідає їх пріоритетності й інформує про послідовність виконання визначених завдань. З усіх боків діаграми розміщуються стрілки, які мігрують

з блоку контекстної діаграми і з'єднуються з тими блоками

декомпозиційної діаграми з якими вони пов'язані (рис. 2).

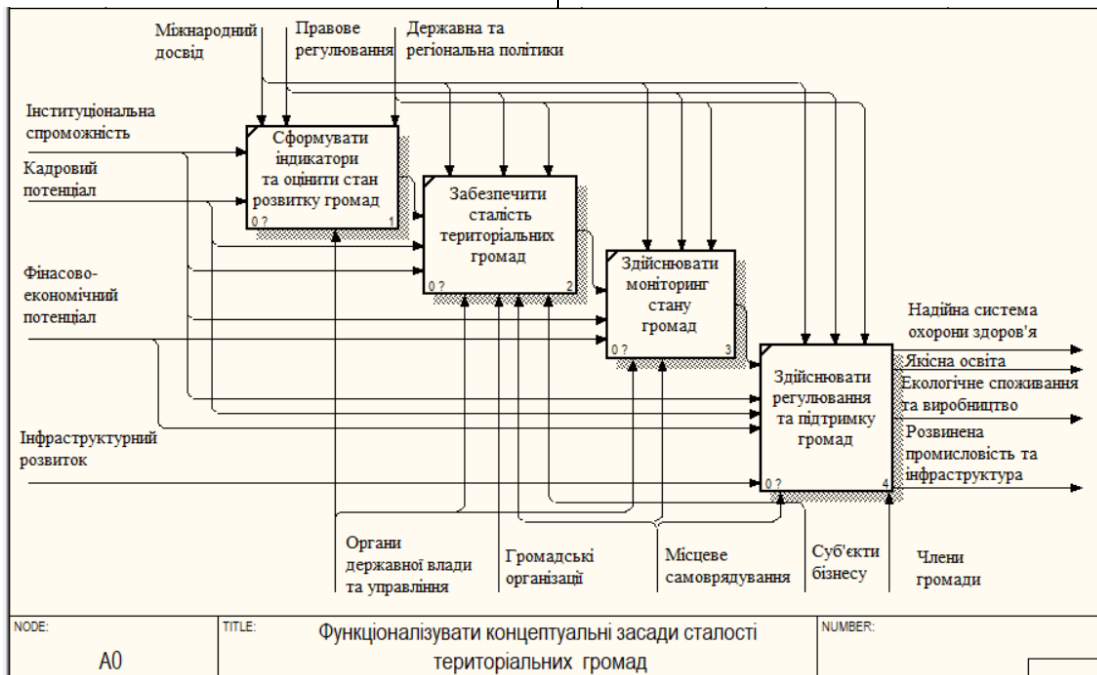

Рис. 2. Декомпозиційна діаграма функціональної моделі сталості територіальної громади

Джерело: власні дослідження.

Першим завданням на шляху до сталості територіальних громад має стати формування індикаторів, за якими можна провести оцінку наявного стану їх розвитку. У цьому процесі важливо зробити акцент на входних компонентах декомпозиційної діаграми: наявному інфраструктурному розвитку, фінансово-економічному та кадровому потенціалі, інституційній спроможності територіальних громад й на основі міжнародного досвіду, ефективного правового регулювання, виваженої державної та регіональної політики забезпечити сталість розвитку. Ключовим виконавцем цього завдання повинні стати органи державної влади й управління, які консолідували зусилля усіх стейкхолдерів: місцевого самоврядування, бізнесу,

громадських організацій, населення, повинні розробити систему індикаторів й запровадити єдину методику оцінки стану територіальних громад, які наразі, у зв'язку з воєнними діями, показують різновекторні показники розвитку.

Наступним кроком має стати оцінка параметрів розвитку громад й на основі отриманих результатів запровадження заходів для забезпечення їх сталості. Тут фактично розпочинається виконання завдань другого блоку декомпозиційної діаграми, у виконанні яких повинні бути задіяні органи державної і місцевої влади, бізнес, населення. Консолідувавши зусилля, чітко визначивши коло цілей і повноважень, вони можуть досягти намічених результатів – визначених цілей сталості.

Проте отримати результат і закріпити його на довгострокову перспективу можливо лише за наявності ефективної системи моніторингу стану територіальних громад – завдання третього блоку функціональної моделі. Дані моніторингу можуть використовуватися для коригування цілей, завдань, пріоритетів функціонування громад, а також заходів, які застосовуються для їх впровадження – завдання четвертого блоку моделі. Вихідні дуги інформують про досягнення ключових ЦСР, серед яких екологічне споживання і виробництво, розвинена промисловість та інфраструктура, надійна система охорони здоров'я, якісна освіта є пріоритетними для територіальних громад.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Встановлено, що нестабільність та невизначеність сучасного світу ставить перед місцевими органами влади конкретне завдання –

забезпечити сталість громад. Доведено, що стала громада не перебуває у певному застиглому стані, а навпаки постійно знаходиться у пошуку рівноваги між різними сферами життя, а отже виконує певні функції, які дозволяють їй досягати очікуваних результатів. Концептуалізація ключових засад сталого розвитку на прикладі декомпозиційної моделі дозволила сформулювати функціональний вимір, визначити цілі та завдання на шляху до сталості громад. Обґрунтовано, що досягнення ключових ЦСР, серед яких екологічне споживання і виробництво, розвинена промисловість та інфраструктура, надійна система охорони здоров'я, якісна освіта є пріоритетними для територіальних громад.

Перспективи подальших розвідок спрямовані на розробку теоретико-методологічних засад сталого функціонування територіальних громад.

References

- Hlobalni tsili staloho rozvytku do 2030 roku (vidpovidno do rezoliutsii Heneralnoi Asamblei OON «Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok denniy rozvytku u haluzi staloho rozvytku na period do 2030 roku», shkvalenoi 25 veresnia 2015 roku, A/RES/70/1). URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>*
- Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina – 2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 r. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>*
- Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: »: Ukaz Prezydenta Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>*
- Kravchenko T. A. Rol zv'iazkiv hromadskosti z mistsevymy orhanamy vlady u zabezpechenni staloho rozvytku terytorialnykh hromad v Ukraini. Derzhava ta rehiony. 2013. № 3. S. 108-113. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2013_3_22*
- Kravchenko T. A. Realizatsiia natsionalnykh interesiv Ukrainy na osnovi staloho rozvytku terytorialnykh hromad. Pravo ta derzhavne upravlinnia. 2013. № 2. S. 152-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2013_2_30*
- Kravchenko T. A. Osnova staloho rozvytku terytorialnykh hromad – systemnyi pidkhid do realizatsii natsionalnykh interesiv Ukrainy. Teoriia ta praktyka derzhavnoho*

- upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_1_24
- Irtysheva I. Innovatsiine onovlennia finansovo-ekonomichnoho mekhanizmu realizatsii detsentralizovanoi modeli staloho rozvytku terytorialnykh hromad. *Ekonomist*. 2015. № 6. S. 8-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_6_3
- Paramzina T. V. Orhanizatsiini ta pravovi aspekty stvorennia ta zabezpechennia staloho rozvytku terytorialnykh hromad. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2017. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_6_5
- Vasylieva O. I., Vasylieva N. V. Kontseptualni zasady staloho rozvytku terytorialnykh hromad. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2018. № 8. S. 74-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2018_8_17
- Matveieva O. Yu. Imperatyvy staloho rozvytku terytorialnykh hromad ta yoho zahalnoteoretychni zasady. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. 2017. Vyp. 1. S. 224-232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_1_28
- Chykarenko I. A. Pidkhid do formuvannia systemy indyikatoriv uspishnosti stratehichnoho upravlinnia stalym innovatsiinym rozvytkom terytorialnykh hromad: Zbirnyk naukovykh prats Donetskoho derzhavnoho universytetu upravlinnia. Seriya : *Derzhavne upravlinnia*. 2014. T. 15, Vyp. 287. S. 153-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdduu_du_2014_15_287_16
- Tsyklauri O. B. Intehratsiia tsilei staloho rozvytku mist i hromad v umovakh detsentralizatsii v Ukraini. *Menedzher*. 2018. № 1. S. 209-217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2018_1_27
- Soroka K.O. *Osnovy teorii system i systemnoho analizu: Navchalnyi posibnyk*. 2003. URL: <http://eprints.kname.edu.ua:10895>
- Kamashev A. V. Svitovyi dosvid rozvytku infrastruktury terytorialnykh hromad (English). *Modern Economics*. 2021. № 30(2021). S. 102-108. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V30\(2021\)-16](https://doi.org/10.31521/modecon.V30(2021)-16).
- Bulavynets V., Karpyslyn N. Finansovy potentsial terytorialnykh hromad. *Svit finansiv*. 4(61)/2019 s. 96-110. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/article/download>
- Levchenko O., Velychko N., Kovshun L. Partysypatyvnyi pidkhid ta praktyky na rivni hromady. *Posibnyk dlia hromadskykh aktyvistiv ta vsikh zatsikavlenykh*. Kherson, 2018. 28 s. URL: <https://www.hubs.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/partysypatyvnyj-pidkhid.pdf>